

Yasama Organının Bütçe Gözetim İşlevi ve Mali Saydamlık Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Bir Analizi

Süleyman Dikmen¹

Hüseyin Güçlü Çiçek²

Öz

Son yıllarda kamu mali yönetiminde yaşanan dönüşüm yasama organının bütçe gözetimini ve mali saydamlığı daha önemli hale getirmiştir. Çalışmanın temel amacı, yasama organının etkin bütçe gözetimi gerçekleştirmesi durumunda mali saydamlığın artıp artmadığını belirlemektir. Yasama organının bütçe gözetimi ile mali saydamlık arasındaki ilişki İki Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi (2SLS) ile ampirik olarak test edilmiştir. Uluslararası Bütçe Ortaklığının 2017 yılında yayınlanan Açık Bütçe Anketi verilerinin kullanıldığı analizde 115 ülkeye yer verilmiştir. Analiz sonucunda yasama organının bütçeyi etkin gözetmesi durumunda mali saydamlığın artacağı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada yasama organının bütçe gözetimini ve mali saydamlığı etkileyen faktörler de belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Bütçe gözetimi, Mali saydamlık, Yasama organı, İki Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi (2SLS)

An Econometric Analysis of the Relationship between the Budget Oversight Function of the Legislature and Fiscal Transparency

Abstract

The transformation in the public fiscal management in recent years has made legislative budget oversight and fiscal transparency more important. The main purpose of the study is to determine whether the actualization of efficient budget oversight by the legislature would increase fiscal transparency or not. The relationship between the budget oversight of legislature and the fiscal transparency is tested empirically with the 2-Stage Least Squares Method (2SLS). In the analysis of International Budget Partnership dated 2017 and in which the Open Budget Survey data is used, 115 countries are given place. According to the results of the analysis it is determined that in case of an efficient budget oversight by the legislature, fiscal transparency would increase. Furthermore the factors that affect legislative budget oversight and fiscal transparency are determined in the study.

Keywords

Budget oversight, Fiscal transparency, Legislature, Two-Stage Least Squares Method (2SLS)

1 Sorumlu Yazar: Süleyman Dikmen (Arş. Gör. Dr.), Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Isparta, Türkiye. E-posta: suleymandikmen@sdu.edu.tr ORCID: 0000-0002-5434-0532

2 Hüseyin Güçlü Çiçek (Doç. Dr.), Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Isparta, Türkiye. E-posta: huseyincicek@sdu.edu.tr ORCID: 0000-0003-2883-9468

Atf: Dikmen, S. ve Cicek, H. G. (2019). Yasama organının bütçe gözetim işlevi ve mali saydamlık arasındaki ilişkinin ekonometrik bir analizi. *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, 28(2), 181–205. <http://doi.org/10.26650/siyasal.2019.28.2.0003>

Extended Summary

In the last quarter of the twentieth century, states faced serious budget deficits and the lack of fiscal transparency caused by the financial crises in East Asia and Mexico. In order for the lack of fiscal transparency to be eliminated, various national and international reformist actions have been taken. Through cutting public expenditures at the national level, extensive reforms have been developed in favour of fiscal transparency, policies have been applied for the preservation of fiscal discipline, the efficiency of the budget oversight of the legislature has been increased, and certain precautions that strengthen accountability have been taken. At the international level, the standards of fiscal transparency have started to be applied. “*Code of Good Practices on Fiscal Transparency*” was prepared in 1998 by the International Monetary Fund (IMF), and fiscal transparency evaluations have been made. Similarly, based on member country experiences, the Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) published its “*Best Practices for Budget Transparency*” guide in 2001. Besides, the attention of international institutions on fiscal transparency has increased day by day and, in order for fiscal transparency to be attained, they started to publish new guidelines and reports. As fiscal transparency and budget oversight could not be embedded in the fiscal system of the states in its fullest sense, despite the reformist actions, the subject remains on the agenda.

The main purpose of the study on the relationship between the budget oversight of the legislature and fiscal transparency is to measure how the efficient budget oversight of the legislature affects fiscal transparency. The study also aims to analyse the factors that affect the budget oversight of the legislature and fiscal transparency. Budget is the legal basis of how much tax is collected from the citizens and where these taxes are spent. In representative democracies, the budget that is prepared by the executive organ, is audited and overseen by the legislature in order to preclude corruption and wastage, to inform the citizens and to control the executive organ. The study tries to determine whether the efficient use of this function by the legislature directs the government to be financially more transparent or not.

In order to ensure fiscal transparency, the legislature gets actively involved in the budget processes. Besides ensuring fiscal transparency, the budget should be audited and overseen by an extrinsic institution as it is a policy tool of the government, as it reflects future goals, as it is the picture of the services to be rendered to the citizens, and as it reveals how much tax is to be collected from the citizens. The legislature oversees the efficient, effective and productive use of public income and expenses of the government. The legislature gets involved in the budget process by using the oversight instruments. The citizens call the deputies to account for the proper use of the authority they delegated. The oversight instruments contribute to the forestalment of corruption by increasing the efficiency of the oversight of the legislature. The assurance of fiscal transparency and accountability increases the legitimacy of the policies of the government.

The literature (Ríos, Bastida, & Benito, 2016; Santiso, 2005) reveals that the efficient oversight of the budget by the legislature ensures accountability by increasing the fiscal transparency. On the other hand, there is a reverse causality between fiscal transparency and

the budget oversight of the legislature. Increases in fiscal transparency and accountability also increase the budget oversight of the legislature. Furthermore, international institutions (Global Initiative on Fiscal Transparency [GIFT], 2017; International Monetary Fund [IMF], 2017; Organisation for Economic Cooperation and Development [OECD], 2002, 2015) admit that the realisation of an efficient oversight of the budget by the legislature supports the enabling of accountability and fiscal transparency.

The effect of budget oversight of the legislature on fiscal transparency is estimated with Two-Stage Least Squares (2-SLS) method for 115 countries. The budget oversight of the legislature and fiscal transparency datum are compiled from the Open Budget Survey 2017 of International Budget Partnership. As the survey was made in 2016, other data also belong to the year 2016. All the analyses are made through the Stata 13 packaged software. While generating data sets, as each institution's method of calculation is different from others, and this, in turn, would hinder to attain sound and consistent results; data sets are compiled from the data of credible and internationally accepted institutions.

There is an endogeneity problem between fiscal transparency and the budget oversight of the legislature. In order to solve this problem, the 2-SLS method that takes the reciprocal relationship between the variables into account is used. 2-SLS is a statistical method that unbiasedly estimates the endogenous variables among simultaneous variables. The method is the estimation of the equation by Ordinary Least Squares (OLS) method twice. In this context, the factors that affect the budget oversight of the legislature are analysed for all the stages of the budget process (ex-ante oversight, current oversight, ex-post oversight and legislative budget oversight). Then, the factors that affect fiscal transparency are analysed. However, in this regression, the factors that affect the budget oversight of the legislature are accepted as instrumental variables and the 2-SLS method is used.

In order to estimate ex-ante oversight, current oversight and legislative budget oversight, the OLS method is used. But, as the ex-post oversight variable consists only of a single survey question (as a dependent variable is qualitative), it is necessary to use ordered logit or ordered probit estimation methods. In the study, the ordered logit estimation method is preferred.

As a result of the analysis, a positive relationship is determined between fiscal transparency and the budget oversight of the legislature. The result is in line with the literature (Rios et al., 2016; Santiso, 2005). The results also affirm the views of international institutions (GIFT, 2017; IMF, 2007; OECD, 2002, 2015) carrying on studies claiming that efficient oversight of the budget by the legislature supports fiscal transparency and increases accountability. Furthermore, it is determined that ex-ante oversight, current oversight and ex-post oversight of the legislature are positively and disjointly correlated with fiscal transparency. The budget oversight of the legislature is evaluated in four stages, namely, ex-ante oversight, current oversight, ex-post oversight and legislative budget oversight. It is seen that having an Anglo-Saxon type of judicial system and the political competition have negative effects; and the level of democratization has positive effects on the ex-ante oversight of the legislature. It is determined that public

participation into the budget process and per capita GDP have positive effects on current oversight while the oversight of the Supreme Audit Institution and the Anglo-Saxon type of judicial system adopted by the country have positive effects on ex-post oversight. It is also seen that the oversight of the Supreme Audit Institution has positive; having an Anglo-Saxon type of judicial system and political competition have negative effects on legislative budget oversight. It is identified that public participation, the level of democratization, the existence of budget deficits and per capita GDP have positive effects on fiscal transparency.

Yasama Organının Bütçe Gözetim İşlevi ve Mali Saydamlık Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Bir Analizi

20. yüzyılda kamu sektörünün büyümesi, kamu harcamalarının ve yolsuzlukların hızla artması, sosyal refah devleti anlayışının oluşması, devletlerin sağlık, eğitim ve sosyal koruma gibi işlevleri de asli görev olarak görmeye başlaması ile birlikte önemli bir dönüşüm sürecine girilmiştir. Devletler yeni asli görevlerini ve artan kamu harcamalarını finanse edebilmek için yeni gelir kaynakları yaratmış veya vergi oranlarını artırmıştır. Hükümetlerin karşı karşıya kaldığı bütçe açığı sorunu 1990'lara kadar devam etmiş ve bu soruna Doğu Asya'daki ve Meksika'daki finansal krizlerin ortaya çıkardığı mali saydamlık eksikliği eşlik etmiştir. Hükümet politikalarındaki bilgi eksikliği vatandaşların kamu politikalarının keyfi olarak uygulandığını düşünmelerine neden olmuş ve siyasi açıdan belirsizlik ortamı oluşmuştur. Diğer taraftan yatırımcılar, şirketlerin ve bankaların finansal bilgileri hakkında yeterli bilgiye ulaşamamış ve bu güvensizlik ortamı yatırımcıların piyasadan çekilmesine, bankaların ve şirketlerin iflasına yol açmıştır. Yaşanan olumsuzluklar sonucu hem ulusal hem de uluslararası düzeyde önlemler alınmıştır. Ulusal düzeyde kamu harcamalarında kesintiye gidilerek mali saydamlığa yönelik geniş çaplı reformlar geliştirilmiş, mali disiplini korumaya yönelik politikalar uygulanmış, yasama organı bütçe gözetim etkinliğini artırmış ve hesap verebilirliği güçlendiren önlemler alınmıştır. Uluslararası düzeyde ise mali saydamlık standartları uygulamaya koyulmuştur. Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından 1998 yılında "*Mali Saydamlık İyi Uygulamalar Tüzüğü*" hazırlanmış ve mali saydamlık değerlendirmeleri yapılmıştır. Benzer şekilde 2001 yılında Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) üye ülke deneyimlerine dayanan "*Bütçe Saydamlığı İçin En İyi Uygulamalar*" rehberini yayınlamıştır. Diğer taraftan uluslararası kuruluşların mali saydamlık konusundaki ilgisi gün geçtikçe artmış ve mali saydamlığın sağlanması adına yeni rehberler ve raporlar yayınlanmaya başlanmıştır.

Dünyada mali saydamlık konusunda yaşanan dönüşümün bir benzeri yasama organının bütçe sürecindeki rolünde ve gözetim işlevinde yaşanmaktadır. Devletlerin 20. yüzyılda daha fazla büyümeleri, ekonomiye daha fazla müdahale etmeleri ve çağdaş bütçeleme anlayışını benimsemeleri bütçe oluşturma süreçlerini karmaşık ve ayrıntılı hale getirmiştir. Bu karmaşık ve ayrıntılı yapı bütçe sürecinde yasama-yürütme ilişkisini de yeniden şekillendirmiştir. Bu yapıyı yürütme organı ve kamu kurumları kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmaktadırlar. Yürütme organı topladığı verginin nereye harcadığının hesabını vermek istemezken; vatandaşların çıkarlarını gözetken yasama organı da vatandaş adına yürütme organından hesap sormak istemektedir. Bu sistematik çerçevesinde bütçe hakkının korunması adına yasama organı özellikle gelişmekte olan ülkelerde yeni roller üstlenmiştir. Bütçe hakkı ile yasama organı vatandaşlardan toplanan vergilerin usulüne uygun harcanıp harcanmadığını, kamu kaynaklarının etkin, ekonomik ve verimli kullanılıp kullanılmadığını gözetlemektedir. Yürütme organının görev ve yetkilerini amacına uygun kullanmasını sağlamak için bütçe sürecinin yasama organı tarafından gözden geçirilmesi gerekmektedir. Yürütme organının mali saydamlığını ve hesap verebilirliğini artırmak adına etkin bütçe gözetimi önemlidir. Bu husus kamu mali yönetimindeki reform arayışlarının önemli bir parçası olmuştur. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) de raporlarında bu görüşü destekler ifadelerle yer vermiştir. Yasama organı gerekli gördüğü hallerde kamu maliyesini, kamu politikalarını ve bütçeyi denetleme ve gözetleme hakkına ve kamu kaynaklarının

kullanımı konusunda yürütme organını sorumlu tutabilmek için gerekli yetkiye, kaynağa ve bilgiye sahip olmalıdır.

Devletlerin mali yönetim yapısında ortaya çıkan sorunlara çözüm bulabilmek için reform hareketleri başlatılmıştır. Mali saydamlık ve yasama gözetimi reform hareketlerinin iki temel parçası olmuştur. Devletlerin mali yönetim sistemlerindeki reform girişimlerine rağmen; mali saydamlık ve yasama gözetimi sistemleri hâlâ tam olarak oturtulamamıştır. Bu gerçeklikten yola çıkarak çalışmada mali saydamlığı ve yasama organının bütçe gözetimini etkileyen unsurlar ve yasama organının bütçe gözetiminin mali saydamlık üzerindeki etkisi incelenecektir.

Literatürdeki pek çok ampirik çalışma mali saydamlığı etkileyen faktörleri ele almış olmasına rağmen; yasama organının bütçe gözetimini etkileyen faktörler ve bütçe gözetiminin mali saydamlık üzerindeki etkisini ele alan ampirik çalışma sayısı oldukça yetersizdir. Ayrıca ülkeler arası bir karşılaştırma ile yasama organının bütçe gözetiminin mali saydamlık üzerindeki etkisini ele alan bir çalışma da bulunmamaktadır. Bu bağlamda çalışmada yasama organının bütçe gözetimini ve mali saydamlığı etkileyen sosyo-ekonomik, kurumsal ve siyasal faktörlerin uluslararası bir karşılaştırma ile incelenmesi amaçlanmaktadır. Mali saydamlığı ve yasama organının bütçe gözetimini ölçmek için Uluslararası Bütçe Ortaklığının 2017 yılında yayımladığı Açık Bütçe Anketinden yararlanılmıştır. 115 ülkenin yer aldığı çalışmada İki Aşamalı En Küçük Kareler (2SLS) tahmin yöntemi kullanılarak yasama organının etkin bütçe gözetiminin mali saydamlık üzerindeki etkisi araştırılacaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada öncelikle yasama organının bütçe gözetimi ve mali saydamlığa dair ayrıntılı literatüre yer verilmiştir. Sonrasında ekonomik modele, veri setine, değişkenlere ve tanımlayıcı istatistiklere değinilmiştir. Çalışma ampirik literatür ve elde edilen sonuçlar ile sonlanmaktadır.

Teorik Çerçeve ve Literatür İncelemesi

1990'lerden sonra mali saydamlığa olan ilginin artması ile birlikte literatürde pek çok mali saydamlık tanımı yapılmıştır. Mali saydamlığa ilişkin ilk ve kapsamlı tanım Kopits & Craig'a (1998) aittir. Mali saydamlık, hükümetin yapısının ve işlevlerinin, maliye politikasının amaçlarının, kamu sektörü hesaplarının ve mali hedeflerinin kamuoyuna açık olmasıdır. Mali saydamlık kamusal faaliyetlerin kapsamını, güvenilirliğini, anlaşılabilirliğini, güncelliğini ve uluslararası ölçekte karşılaştırılabilir olduğunu göstermektedir. Böylece seçmenler ve finansal piyasalar, hükümetin mali durumunu, günümüzdeki ve gelecekteki ekonomik ve sosyal etkileri de dâhil olmak üzere hükümet faaliyetlerinin maliyetleri ile faydalarını doğru bir şekilde değerlendirebilirler (Kopits & Craig, 1998: 1). Bu tanım, hükümetin maliye politikasına ilişkin bilgilerin tamamının düzenli olarak açıklanması açısından önemli görülen hususların çoğunu içermektedir. Mali saydamlığın sonraki tanımları daha kısa ve nettir. Örneğin IMF'ye (2017) göre mali saydamlık kamu maliyesinin geçmişteki, günümüzdeki ve gelecekteki durumuna ilişkin raporlamanın kapsayıcı, açık, güvenilir, yerinde (zamana riayet) ve uygun olmasını ifade etmektedir. Söz konusu tanım mali saydamlığın hükümetin sadece belirli dönemindeki durumunu değil; görevde olduğu tüm süreci kapsamaktadır. Ayrıca mali saydamlık bir raporlamayı ifade etmektedir ve bu raporlamanın kapsayıcılık, açıklık, güvenilirlik, yerindelik ve uygunluk olmak üzere beş unsuru vardır.

Kamu kesiminin ağırlıkta olduğu modern ekonomilerde bütçeler oldukça karmaşık bir yapıdadır ve bu ülkelerde politikacılar bütçelerin saydam olmasından yana değillerdir. Çünkü saydamlığın olmaması vergi yükünün gizlenmesini, kamu harcamalarının faydalarının abartılarak ve borç ödemeleri düşük hesaplanarak kamu maliyesinde düzensizlik ve belirsizlik ortamı oluşturulmasını kolaylaştırmaktadır (Cansız, 2000: 269). Fakat mali saydamlığın olmaması hem devlete hem de vatandaşlara çeşitli maliyetler yüklemektedir. Güven ortamı zedeleneceği için devletin borçlanma maliyetleri yükselecek ve ödemek zorunda olduğu risk primi artacaktır. Devletin iç işleyişinde bilgi akışının azalması kontrolleri zayıflatır ve bu durum da israf ve yolsuzluğu beraberinde getirir. Kamu hizmetlerinin sunumunda etkinlik azalır ve etkinlikte iyileşme yapmak zorlaşır. Hizmet maliyetlerinin artması devletin gerekli finansman kaynaklarını bulmasını zorlaştırır ve asli görevler aksamaya başlar. Devlet toplumdan bağımsız bir kurum haline gelir ve vatandaşların devlete güveni azalır (Atiyas & Sayın, 2000: 30). Devlet ve vatandaşlar üzerindeki söz konusu etkilerin ortaya çıkmaması için devletlerin etkin bir saydamlık mekanizması oluşturması gerekmektedir. Bu amaçla vatandaşlar yasama organını dolayısıyla milletvekillerini görevlendirmişlerdir. Yasama organı mali saydamlığı sağlamak için bütçe süreçlerine aktif olarak müdahil olmaktadır. Mali saydamlığı sağlamanın yanında bütçenin hükümetin politika aracı olması, gelecek hedeflerini yansıtması, vatandaşlara sunacağı hizmetlerin resmi olması, vatandaşlardan ne kadar vergi toplanacağını göstermesi dışarıdan bir kurum tarafından denetlenmesini ve gözetlenmesini gerekli kılar. Yasama organı hükümetin kamu gelir ve giderlerini ne kadar etkin, etkili ve verimli şekilde kullandığını gözetlemektedir. Yasama organı bütçe sürecine gözetim araçlarını kullanarak dâhil olmaktadır. Yasama organı sözlü ve yazılı soru, gensoru, araştırma komisyonu, soruşturma komisyonu ve güven oylaması gibi içsel gözetim araçlarını ya da yüksek denetim kurumu, yolsuzlukla mücadele ajansları ve kamu denetçisi gibi dışsal gözetim araçlarını kullanarak bütçenin hükümet tarafından etkin olarak uygulanıp uygulanmadığını gözetlemektedir (Pelizzo & Stapenhurst, 2004; Whaley, 2000; Yamamoto, 2007). Vatandaşlar milletvekillerine devrettikleri yetkinin uygun şekilde kullanılıp kullanılmadığının hesabını sormaktadırlar. Gözetim araçları yasama organının gözetim etkinliğini artırarak yolsuzlukların önüne geçilmesine katkı sağlamaktadırlar. Ayrıca mali saydamlığın ve hesap verebilirliğin sağlanması hükümet politikalarının meşruiyetini artırmaktadır.

Hükümetin en önemli politika aracı olan bütçenin gözetlenmesi mali saydamlığın ve hesap verebilirliğin sağlanmasının ön koşuludur. Literatürdeki çalışmalar (Rios vd., 2016; Santiso, 2005) yasama organının bütçeyi etkin gözetlemesinin mali saydamlığı artırarak hesap verebilirliği sağladığını ortaya koymuştur. Diğer taraftan mali saydamlık ile yasama organının bütçe gözetimi arasında ters nedensellik ilişkisi vardır. Yasama organının etkin bütçe gözetimi mali saydamlığı artırırken; ters nedensellik gereği mali saydamlığın sağlanması da yasama organının bütçe gözetimini artırmaktadır. Ayrıca uluslararası kuruluşlar da yasama organının bütçe üzerinde etkin bir gözetim gerçekleştirmesinin hesap verebilirliği sağladığını ve mali saydamlığı desteklediğini kabul etmektedirler. Çeşitli uluslararası kuruluşların raporlarında ve rehberlerinde yer verdikleri bu düşüncenin örnekleri şöyledir.

- Yasama organı, gerekli gördüğü herhangi bir mali raporu etkili bir şekilde inceleme imkânına ve kaynağına sahip olmalıdır (OECD, 2002).

- Yasama organı yürütme organına kamu kaynaklarının nasıl kullanıldığının [etkili kullanılıp kullanılmadığı] hesabını sorabilmesi için gerekli olan yetkiye, kaynağa ve bilgiye sahip olmalıdır (Global Initiative on Fiscal Transparency [GIFT], 2017).
- Ulusal yasama organı hükümete hesap sorulmasında ve bütçesel kararların alınmasında önemli bir role sahiptir. Ülkeler hem uygulama öncesi hem de sonrası bütçe sürecinin tüm aşamalarında yasama organına ve komisyonlara bütçe sürecine dâhil olmaları için fırsatlar sunmaldırlar (OECD, 2015).

Kamu maliyesi ve politikaları, ulusal bir denetim organı veya eşdeğer bir kuruluş (yürütmeden bağımsız olan) tarafından gözetlenmelidir. Ulusal denetim organı veya eşdeğer bir kuruluş yıllık rapor da dâhil olmak üzere tüm raporları yasama organına sunmalı ve yayınlamalıdır (International Monetary Fund [IMF], 2007). Teorik olarak yasama organının bütçe gözetimi ile mali saydamlık arasında var olduğu ileri sürülen etkileşimin sınanması amacıyla bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Teorik olarak yasama organının bütçe gözetimi ile mali saydamlık arasında bir ilişkinin olduğu kabul edilmesine rağmen; aradaki ilişkiyi açıklayan ampirik çalışma sayısı oldukça yetersizdir. Literatürdeki bu eksiklikten yola çıkarak çalışmanın temel araştırma sorusu “*yasama organının bütçeyi etkin gözetlemesi durumunda mali saydamlık artar mı?*” şeklinde belirlenmiştir. Çalışmanın ana hipotezi ise şu şekildedir:

H1: Yasama organının bütçe gözetimi ile mali saydamlık arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Ayrıca ana hipotezin dışında yasama organının bütçe gözetimini ve mali saydamlığı belirleyen unsurları tespit etmek için alt hipotezler geliştirilmiştir.

Yasama Organının Bütçe Gözetimine Dair Hipotezler

Yasama organının bütçe gözetimini etkileyen altı unsura yer verilmiştir. Bu unsurlar; hukuk sistemi türü, yüksek denetim kurumunun bütçe gözetim derecesi, siyasi rekabet, kamu katılımı, ekonomik seviye ve demokratikleşme seviyesidir.

Kurumsal ve Siyasal Faktörler

Hukuk Sistemi Türü: Kıta Avrupası hukuk sistemi yazılıdır ve bütçeye ilişkin kanunlar da yazılı anayasalarla yürütülmektedir. Anglo-sakson hukuk sisteminde ise yazılı hukuk sisteminden ziyade sözlü bir hukuk sistemi mevcuttur. Anglo-sakson hukuk sisteminde bütçeye dair yazılı ve sözlü anayasal hükümler serbestçe yorumlanmaktadır. Ayrıca Anglo-sakson ülkelerinde bütçesel yetkilerin yürütme organına devredilmesi Kıta Avrupası ülkelerinden daha fazladır (Lienert & Jung, 2004: 16-17). Hukuk sistemleri ile yasama organının bütçesel yetkilerinin de incelendiği ampirik çalışmada Wehner (2005) Anglo-sakson ülkelerinde yasama organının bütçesel yetkilerinin daha zayıf olduğunu ortaya koymuştur. Kıta Avrupası ülkelerinde yasama organı bütçesel yetkilerini bütçenin kanunlaşması aşamasında; Anglo-sakson ülkelerinde ise daha çok bütçenin denetim ve gözetim aşamasında kullanılmaktadır (Feyzioğlu, 1983: 22-23). Ríos vd. (2016) ana literatürün aksine Anglo-sakson hukuk sistemi ile yasama organının bütçe gözetimi arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu bulmuştur.

H2: Ülkelerin benimsediği hukuk sistemi ile yasama organının bütçe gözetimi arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

Yüksek Denetim Kurumunun Bütçe Gözetim Derecesi: Kamu bütçelerinin gözetimi yasama organı dışında yüksek denetim organları tarafından gerçekleştirilmektedir. Yüksek denetim kurumu pek çok ülkede kamu kaynaklarının gözetimini gerçekleştirirken mali denetim, uygunluk denetimi ve performans denetimi yapar (International Budget Partnership [IBP], 2016: 33). Yüksek denetim kurumlarının kapasitesinin artırılması ve Kamu Hesapları Komisyonu ile olan ilişkisinin geliştirilmesi bütçe gözetimini pozitif etkilemektedir. (Santiso, 2005: 29). Santiso (2006: 101) dış denetim ile yasama gözetimi arasında önemli bir ayrışma olduğunu ve dış denetim ile bütçe gözetimi arasında bir ilişki olmadığını belirtmiştir. Ayrıca Santiso (2006) dış denetim ile bütçesel yetkilerin merkezileşmesi arasında daha büyük bir korelasyon olduğunu ortaya koymuştur. Ríos vd. (2016) yüksek denetim kurumunun bütçe gözetimi ile yasama organının bütçe gözetimi arasında pozitif bir ilişki bulmuştur.

H3: Yüksek denetim kurumunun bütçe gözetimi ile yasama organının bütçe gözetimi arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Siyasi Rekabet: Yasama organında tek bir siyasi partinin üstünlüğünün bulunduğu durumlarda siyasi parti, bütçeyi istediği gibi şekillendirme hakkına da sahipken; siyasi partinin iktidarı bir başka partiyle paylaştığı durumlarda bütçe tasarısının yasama organında kabul edilmesi için partinin bazı tavizler vermesi gerekecektir (Krafchik & Wehner, 2004: 6). Böyle bir durumda diğer siyasi partilerle diyalog, müzakere ve ittifak yoluna gitmek gerekebilir. Çoğunluk hükümetlerine kıyasla azınlık hükümetlerinde yasama organı daha fazla bütçesel yetkiye sahip olabilir. Çünkü hükümette temsil edilmeyen taraflar, azınlık hükümetini bütçe harcamalarının tahsisini ve miktarlarını değiştiren politika veya programları benimsemeye zorlayabilir (Lienert, 2005: 9). Wehner'a (2005) göre bölünmüş hükümet sisteminde birleşik hükümet sistemine kıyasla yasama ve yürütme organları arasındaki anlaşmazlıklar daha fazladır. Fakat bölünmüş hükümetlerin bütçe gözetimi üzerinde pozitif bir etkisi bulunamamıştır. Ríos vd. (2016) yasama organının bütçe gözetiminin siyasi rekabete bağlı olmadığını bulmuştur.

H4: Siyasi rekabet ile yasama organının bütçe gözetimi arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

Kamu Katılımı: Bütçe sürecine kamu katılımı hükümetin bütçe sürecine vatandaşları da dâhil ettiği ve bütçe ödeneklerinin belirlenmesinde vatandaşlara söz hakkı tanıdığı demokratik bir politika oluşturma sürecidir (Zhang & Yang, 2009: 289). Marchessault'a (2015: 10) göre pek çok ülkede yüksek denetim kurumları, yasama gözetimine yardımcı olmak için vatandaşların ve STK'ların kamu katılım kapasitelerini güçlendirmeye başlamıştır. Tanaka (2007: 151) vatandaşların bütçe sürecine dâhil olmadıklarında etkin bir gözetim gerçekleştirilemeyeceğini ve hükümetin sorumlu tutulamayacağını belirtmiştir.

H5: Bütçe sürecine kamu katılımı ile yasama organının bütçe gözetimi arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Sosyo-Ekonomik Faktörler

Ekonomik Seviye: Wehner (2005) bir ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyinin yasama organının bütçe gözetim düzeyini etkileyeceğini belirtmiştir. Fakat Wehner

(2005) ampirik olarak ekonomik gelişmişlik seviyenin yasama organının bütçe gözetimi üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu açıklamamıştır. Ríos vd. (2016) ise uygulama sonrası bütçe gözetimi dışında ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyesinin yasama organının bütçe gözetimi üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu bulmuştur.

H6: Ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyeleri ile yasama organının bütçe gözetimi arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Demokratikleşme Seviyesi: Wehner (2005) demokratikleşme seviyesi ile yasama organının bütçe gözetimi arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Ríos vd. (2016) ise demokratikleşme seviyesi ile yasama organının uygulama öncesi ve uygulama anındaki bütçe gözetimi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulmuştur.

H7: Ülkelerin demokratikleşme seviyeleri ile yasama organının bütçe gözetimi arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Mali Saydamlığa Dair Hipotezler

Çalışma yasama organının bütçe gözetimini etkileyen faktörlerin yanında mali saydamlığı etkileyen faktörleri de tanımlamaktadır. Ülkeler açısından karşılaştırılabilir olduğu düşünülen toplam beş faktöre odaklanmaktadır. Bu faktörler kurumsal ve siyasal faktörler ile sosyo-ekonomik faktörler şeklinde iki gruba ayrılabilir.

Kurumsal ve Siyasal Faktörler

Kamu Katılımı: IBP'ye (International Budget Partnership [IBP], 2016) göre kamu katılımı mali saydamlığın önemli bir bileşenidir ve bütçesel bilgiye erişim konusunda tüm ilgili kurumlar bütçe sürecinin aşamalarına kamuoyunun katılımı için fırsatlar yaratmalıdır. Tanaka (2007: 144) mali saydamlık ile bütçe sürecine kamu katılımı arasında önemli bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Tanaka'ya (2007) göre kamu parasının iyi yönetildiğini bilen vatandaşların devlete olan güvenleri artacaktır. Traunmuller (2001) yerel yönetimlerde siyasal katılım ile mali saydamlık arasında yakın bir ilişki olduğunu; bütçeler ve planlara ilişkin bilgilerin belediyelerin saydamlığına önemli katkı sağladığını ortaya koymuştur. Cimpoeru (2015) mali saydamlığın sağlanmasındaki en önemli unsurun bütçe sürecine kamu katılımı olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde Ríos, Benito, & Bastida (2017) da bütçe sürecine kamu katılımının mali saydamlığı pozitif yönde etkilediğini bulmuştur.

H8: Bütçe sürecine kamu katılımı ile mali saydamlık arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Sosyo-Ekonomik Faktörler

Demokrasi: Sayogo & Harrison (2012, 2013) bir ülkenin demokratikleşme seviyesi ile bütçe dokümanlarının kamuoyuna açık olması arasında tutarlı bir ilişki bulmuştur. Wehner & de Renzio (2013) özgür, adil ve demokratik bir seçim çevresine sahip olan ülkelerde mali bilgilerin kamuoyuna daha fazla açıklandığını bulmuştur. Benzer şekilde Brender & Drazen (2005) de adil ve özgür bir seçim ortamının mali saydamlığı etkilediğini belirtmiştir. Dünya Bankası verilerinden faydalanarak seçimleri demokrasinin bir ölçüsü olarak alan Rosendorff & Vreeland (2006) demokrasi ve saydamlık arasında pozitif bir ilişki bulmuştur. Demokratik bir hesap verebilirlik mekanizması beraberinde daha saydam bir hükümeti getirmektedir.

H9: Ülkelerin demokratikleşme düzeyi ile mali saydamlık arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Bütçe Denkliği: Bütçesel (mali) kurallar ile bütçe sistemlerinin saydamlığı kamu harcamaları aracılığıyla mali performansı etkilemektedir (von Hagen & Harden, 1995: 779). Dolayısıyla yüksek bütçe açıkları ve kamu borçları hükümetin ekonomi üzerindeki müdahalesini daha önemli kılmakta ve mali saydamlığa olan talep artmaktadır (Benito & Bastida, 2009: 405). OECD ülkeleri üzerine yaptıkları çalışmalarında Alt & Lassen (2006) mali saydamlığın bütçe açıkları ile ilişkili olduğunu bulmuştur. Benzer bulgulara Marcel & Tokman (2002) Şili örneğinde; Stein, Talvi, & Grisanti (1998) Latin Amerika örneğinde ulaşmıştır. Ayrıca Benito & Bastida (2009) da bütçe dengesi ile mali saydamlık arasında pozitif bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir. Alt, Lassen, & Rose (2005) bütçe açık ve fazlalarının mali saydamlığı arttırdığını ileri sürmektedir. Ríos vd. (2016) ise bütçe dengesi ile mali saydamlık arasında ilişki olmadığını bulmuştur.

H10: Bütçe açıkları ile mali saydamlık arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Ekonomik Seviye: Literatürde yer alan çalışmaların önemli çoğunluğu ekonomik gelişmişlik seviyesinin (kişi başına düşen GSYH) mali saydamlığı pozitif yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Ekonomik açıdan gelişmiş ülkeler daha fazla kaynağa, teknik kapasiteye ve saydamlığa karşı olumlu bir tutuma sahiptirler (Bastida & Benito, 2007; Rosendorff & Vreeland, 2006). Grigorescu'ya (2003) göre gelişmiş ülkeler az gelişmiş ülkelere kıyasla bilgiye erişim ve yasal düzenlemeler konusunda daha az endişe duymaktadırlar. Ríos vd. (2016), Hameed (2005) ve Bilginoğlu & Maraş (2011) ekonomik gelişmişlik seviyesi ile mali saydamlık arasında pozitif bir ilişki bulmuştur. Fakat Alt vd. (2005) ekonomik gelişmişlik seviyesinin mali saydamlık üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığını ileri sürmüştür.

H11: Kişi başına düşen GSYİH ile mali saydamlık arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Metodoloji

Teorik çerçevede de belirtildiği üzere mali saydamlık ile yasama organının bütçe gözetimi arasında içsellik sorunu söz konusudur. İstatistiksel bir modelde bağımsız değişken (X) ile hata terimi arasında korelasyon olduğunda teknik olarak içsellik sorunundan bahsedilir. Bu sorunu çözebilmek için öncelikle değişkenler arasındaki karşılıklı ilişkiyi dikkate alan iki aşamalı en küçük kareler (2SLS) tahmin yöntemi kullanılmalıdır. İki aşamalı en küçük kareler yöntemi eş zamanlı değişkenlerden içsel değişkenleri sapmasız bir şekilde tahmin edebilmek için kullanılan istatistiksel bir yöntemdir. Bu yöntem, incelenen denklemin EKK yöntemi ile iki kere tahmin edilmesidir (denklem 1).

$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 X_t + \alpha_2 Z_t + u_{t1} \quad (1)$$

$$X_t = \alpha_0 + \alpha_1 Y_t + \alpha_2 K_t + u_{t2}$$

Birinci aşama, tahmin edilecek yapısal denklemde (2) yer alan her bir içsel değişken için modeldeki tüm dışsal değişkenler üzerindeki regresyonu bulunarak içsel değişkenlerin regresyonları elde edilir:

$$Y_t = \Pi_{10} + \Pi_{11}Z_t + \Pi_{12}K_t + V_1 \quad (2)$$

$$X_t = \Pi_{20} + \Pi_{21}Z_t + \Pi_{22}K_t + V_2$$

Elde edilen denklemlere EKK yöntemi uygulanarak denklemlerde yer alan içsel değişkenlerin tahmini değerleri (\hat{Y}_t, \hat{X}_t) bulunur.

İkinci aşamada (denklem 3.) tahmin edilecek yapısal denklemin sağ tarafındaki içsel değişkenlerin orjinal değerleri yerine regresyon (tahmin) değerleri konularak EKK yöntemiyle denklemin parametreleri tahmin edilir (Gujarati, 2009: 686-690; Tari, 2012: 322-327).

$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1\hat{X}_t + \alpha_2Z_t + e_{t1} \quad (3)$$

$$X_t = \alpha_0 + \alpha_1\hat{Y}_t + \alpha_2K_t + e_{t2}$$

Bu bağlamda öncelikle, bütçe sürecinin tüm aşamaları (uygulama öncesi gözetim, uygulama anında gözetim, uygulama sonrası gözetim ve genel yasama gözetimi) için yasama organının bütçe gözetimini etkileyen unsurlar analiz edilecektir. Sonrasında mali saydamlığı etkileyen unsurlar analize tabi tutulacaktır. Fakat bu regresyonda yasama organının bütçe gözetimini etkileyen unsurlar araç değişken olarak kabul edilecek ve iki aşamalı en küçük kareler tahmin yöntemi kullanılacaktır.

Bütçe sürecinin tüm aşamaları için yasama organının bütçe gözetimini etkileyen unsurların analizinde denklem 4'deki regresyon tahmin edilecektir:

$$y_i = \alpha + \sum_{j=1}^6 \beta_j X_{ji} + \varepsilon_i \quad (4)$$

Modelde i indisi ($i=1,2,\dots,115$) ülkeleri, α sabit terimi, ε hata terimini belirtmektedir. y_i bağımlı değişken olup uygulama öncesinde, anında ve sonrasında gözetimi ile yasama organının genel bütçe gözetimini, X_{ji} ise bağımsız değişkenleri ifade etmektedir. Bağımsız değişkenler kurumsal ve siyasal faktörler ile sosyo-ekonomik faktörlerden oluşmaktadır. Kurumsal ve siyasal faktörler; hukuk sistemi türü (*anglo_sakson*), yüksek denetim kurumunun bütçe gözetim derecesi (*ydk_gozetimi*), siyasi rekabet (*siyasi_rekabet*) ve kamu katılımı (*kamu_katilimi*) değişkenlerinden oluşmaktadır. Sosyo-ekonomik faktörleri oluşturan değişkenler ise; ekonomik gelişmişlik seviyesi (*gdppc*) ve demokratikleşme seviyesidir (*demokrasi*).

Yasama organının uygulama öncesi bütçe gözetimi ekonomik model olarak denklem 5'deki gibi test edilmiştir:

$$\text{uyg_oncesi_goz}_i = \alpha + \beta_1 \text{anglo_sakson}_i + \beta_2 \text{siyasi_rekabet}_i + \beta_3 \text{gdppc}_i + \beta_4 \text{demokrasi}_i + \beta_5 \text{kamu_katilimi}_i + \varepsilon_i \quad (5)$$

Yasama organının uygulama anında bütçe gözetimi ekonomik model olarak denklem 6'deki gibi test edilmiştir:

$$\text{uyg_aninda_goz}_i = \alpha + \beta_1 \text{anglo_sakson}_i + \beta_2 \text{siyasi_rekabet}_i + \beta_3 \text{gdppc}_i + \beta_4 \text{demokrasi}_i + \beta_5 \text{kamu_katilimi}_i + \varepsilon_i \quad (6)$$

Yasama organının genel bütçe gözetimi ekonomik model olarak denklem 7'deki gibi test edilmiştir:

$$\text{yasama_goz}_i = \alpha + \beta_1 \text{anglo_sakson}_i + \beta_2 \text{ydk_gozetimi}_i + \beta_3 \text{siyasi_rekabet}_i + \beta_4 \text{gdppc}_i + \beta_5 \text{demokrasi}_i + \beta_6 \text{kamu_katilimi}_i + \varepsilon_i \quad (7)$$

Her üç modelde de i ülke sayılarını (1,...,115), α sabit terimi, β_j (j : 1, 2, 3,...) regresyon katsayılarını, ε hata terimini ifade etmektedir.

Uygulama öncesi gözetimi, uygulama anında gözetimi ve yasama organının genel bütçe gözetimini tahmin edebilmek için en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır. Bu değişkenler 0 ile 100 arasında değerler aldığı için sürekli değişkenler olarak kabul edilirler. Fakat uygulama sonrası gözetim değişkeni tek bir anket sorusundan ibaret olduğu (bağımlı değişken nitel olduğu) için sıralı logit veya sıralı probit tahmin yönteminin kullanılması gerekmektedir. Çalışmada sıralı logit tahmin yöntemi tercih edilmiştir. Sıralı logit tahmin yöntemi bağımlı değişkenin ikiden çok düzeyli sıralanabilir nitel değişken olması durumunda kullanılan bir regresyondur (Mert, 2016: 208).

En Küçük Kareler yönteminin değişkenler ve hata terimine ilişkin varsayımları da test edilmiştir. Çoklu doğrusal bağlantı sorununu test etmek için varyans şişirme faktörleri (Variance Inflation Factors [VIF]) hesaplanmıştır. Değişen varyans sorunu olup olmadığını test etmek için ise White değişen varyans testi yapılmıştır.

Mali saydamlığı etkileyen faktörleri bulabilmek için iki aşamalı en küçük kareler tahmin yöntemi kullanılmıştır. 2 SLS yöntemi için içsellik sınaması bağlamında Hausman (Durbin-Wu-Hausman) testi yapılmıştır. Modeli tahmin edebilmek için öncelikle genel yasama gözetimi (*yasama_goz*); ikinci aşamada ise mali saydamlık (*mali_saydamlık*) analize dâhil edilmiştir. Bu amaç için denklem 8 ve 9'daki modeller kullanılmıştır:

$$\text{yasama_goz}_i = \alpha + \sum_{j=1}^6 \beta_j X_{ji} + \varepsilon_i \quad (8)$$

$$\text{mali_saydamlık}_i = \alpha + \gamma_1 \widehat{\text{yasama_goz}}_i + \sum_{j=1}^4 \gamma_j W_{ji} + \varepsilon_i \quad (9)$$

İki modelde de i ülke sayılarını (1,...,115), α sabit terimi, β regresyon katsayısını, ε hata terimini ifade etmektedir. X_{ji} genel yasama gözetimini belirleyen faktörlerdir. Genel yasama gözetimini belirleyen kurumsal ve siyasal faktörler; hukuk sistemi türü (*anglo_sakson*), yüksek denetim kurumunun bütçe gözetim derecesi (*ydk_gozetimi*), siyasi rekabet (*siyasi_rekabet*) ve kamu katılımı (*kamu_katilimi*) değişkenlerinden oluşmaktadır. Sosyo-ekonomik faktörleri oluşturan değişkenler ise; ekonomik gelişmişlik seviyesi (*gdppc*) ve demokratikleşme seviyesidir (*demokrasi*).

W_{ji} ise mali saydamlığı belirleyen faktörlerdir. Mali saydamlığı etkileyen kurumsal ve siyasal faktörler; yasama organının bütçe gözetimi (*yasama_goz*) ve kamu katılımı (*kamu_katilimi*) iken; sosyo-ekonomik faktörler; ekonomik gelişmişlik seviyesi (*gdppc*), demokratikleşme seviyesi (*demokrasi*) ve bütçe denkligidir (*butce_denkligi*).

Veriler ve Ampirik Analiz

Bu kısımda çalışmada kullanılan veri seti, değişkenler, tanımlayıcı istatistikler ve ampirik sonuçlar sunulmaktadır.

Veri Seti, Değişkenler ve Tanımlayıcı İstatistikler

Uluslararası kurumlar ve akademisyenler tarafından geliştirilen mali saydamlık indeksleri ülkelerin mali saydamlık düzeyini ölçmektedir. Bu çalışmada mali saydamlığın seviyesini ölçmek için IBP'nin 2017 yılı Açık Bütçe Anketi verileri kullanılmıştır. 115 ülkeyi¹ kapsayan ankette her ülkeye 0 ile 100 arasında bir puan verilmektedir. Mali saydamlığı ölçmek için kullanan 109 göstereye (soruya) verilen ortalama cevaplar doğrultusunda Açık Bütçe İndeksi oluşturulmaktadır. Açık Bütçe İndeksi, dünyanın tek bağımsız ve karşılaştırmalı mali saydamlık ölçüsüdür.

2017 yılı Açık Bütçe Anketindeki “*Bütçe Sürecinde Gözetim Kurumlarının Rolü ve Etkinliği*” başlığını taşıyan dördüncü bölümdeki sorular (103-124 aralığında yer alan anket soruları) bütçe sürecinde yürütme organının gözetlenmesi için gerekli önkoşullar üzerine kurgulanmıştır. İlk dört soru yeni bir gözetim kurumu olan Bağımsız Mali Kurumlara ilişkindir ve sadece 28 ülkeye ilişkin veri olmasından dolayı analizlere dâhil edilmemiştir. 107-113 aralığında yer alan 7 soru yasama organının uygulama öncesi bütçe gözetimine; 114-117 aralığında yer alan 4 soru yasama organının uygulama anındaki bütçe gözetimine; 118. soru ise yasama organının uygulama sonrası bütçe gözetimine ilişkindir. Ankette yüksek denetim kurumlarının gözetimine dair sorular ise 119-124 aralığında yer alan 6 sorudur.

Anket verilerinden faydalanarak elde edilen bir diğer değişken ise kamu katılımıdır. Kamu katılımına dair sorular “*Bütçe Sürecine Kamu Katılımı*” başlığını taşıyan beşinci bölümde yer alan 125-142 aralığındaki sorulardır.

Hem gözetim kurumları hem de kamu katılımına dair yer alan her bir soru 100, 67, 33 veya 0 değerlerinden birisini almaktadır. Her bir ülke için yasama organının uygulama öncesi bütçe gözetimi (*uyg_onesi_goz*) indeksini oluşturabilmek için Açık Bütçe Anketinde yer alan ilgili 7 soruya verilen cevapların ortalaması alınmalıdır (denklem 10).

$$uyg_onesi_goz = \sum_{i=1}^7 [uyg_onesi_goz_i] / 7, \quad (10)$$

1 Çalışmada yer alan ülkeler şunlardır: ABD, Afganistan, Almanya, Angola, Arjantin, Arnavutluk, Avustralya, Azerbaycan, Birleşik Krallık, Bangladeş, Benin, Bolivya, Bosna Hersek, Botswana, Brezilya, Bulgaristan, Burkina Faso, Burundi, Cezayir, Çad, Çekya, Çin, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Doğu Timor, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Ekvador, El Salvador, Endonezya, Fas, Fiji, Fil Dişi Sahilleri, Filipinler, Fransa, Güney Afrika, Güney Kore, Güney Sudan, Gana, Guatemala, Gürcistan, Hırvatistan, Hindistan, Honduras, Irak, İspanya, İsveç, İtalya, Japonya, Kamboçya, Kamerun, Kanada, Katar, Kazakistan, Kenya, Kırgızistan, Kolombiya, Komorlar, Kosta Rika, Lesotho, Liberya, Lübnan, Macaristan, Madagaskar, Makedonya, Malavi, Malezya, Mali, Meksika, Mısır, Moğolistan, Moldova, Mozambik, Myanmar, Namibya, Nepal, Nijer, Nijerya, Nikaragua, Norveç, Pakistan, Papua Yeni Gine, Paraguay, Peru, Polonya, Portekiz, Romanya, Ruanda, Rusya, Suudi Arabistan, Sao Tome ve Principe, Senegal, Sırbistan, Sierra Leone, Slovakya, Slovenya, Somali, Sri Lanka, Sudan, Svaziland, Şili, Tacikistan, Tanzanya, Tayland, Trinidad ve Tobago, Tunus, Türkiye, Uganda, Ukrayna, Ürdün, Venezuela, Vietnam, Yeni Zelanda, Yemen, Zambiya, Zimbabve.

Yasama organının uygulama anında bütçe gözetimi (*uyg_aninda_goz*) indeksini oluşturmak için ise Açık Bütçe Anketinde yer alan ilgili 4 sorunun ortalaması alınmalıdır (denklem 11).

$$uyg_aninda_goz = \sum_{i=1}^{11} [uyg_aninda_goz_i] / 4, \quad (11)$$

Yasama organının genel bütçe gözetimi (*yasama_goz*) indeksini oluşturabilmek için uygulama öncesi, uygulama anı ve uygulama sonrası bütçe gözetiminde yer alan tüm soruların puanları toplamının ortalamasını hesaplamak gerekir (denklem 12).

$$yasama_goz = \sum_{i=1}^{12} [yasama_goz_i] / 12, \quad (12)$$

Her üç indeks de 0 ile 100 arasında puanlar almaktadırlar ve 100 puana doğru yaklaştıkça yasama organının bütçe gözetimi de artmaktadır.

Yasama organının uygulama sonrası bütçe gözetimi (*uyg_sonrası_goz*) indeksini oluşturabilmek için tek bir soru kullanılmıştır. Soru sayısının tek olmasından dolayı her bir ülkenin uygulama sonrası bütçe gözetimi indeksi ilgili soruya verdikleri cevabın puanıdır. 100 puan alan ülke uygulama sonrası yüksek bütçe gözetimine, 67 puan alan ülke uygulama sonrası ortalama bütçe gözetimine, 33 puan alan ülke uygulama sonrası düşük bütçe gözetimine sahip olduğu ve son olarak 0 puan alan ülke de uygulama sonrası bütçe gözetimine sahip olmadığı şeklinde değerlendirilir.

Tablo 1’de bağımlı ve bağımsız değişkenlerin hesaplanma yöntemleri ve veri kaynaklarına ilişkin açıklamalar yer almaktadır. Açık Bütçe Anketinin verileri 2016 yılında toplanmıştır. Dolayısıyla tüm kurumsal, siyasi ve sosyo-ekonomik veriler de 2016 yılına ait olup tablo 1’de gösterilen kaynaklardan elde edilmiştir. Analizler Stata 13 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Değişkenlere ilişkin veri seti oluşturulurken her kurumun hesaplama yönteminin farklı olması sağlıklı ve tutarlı sonuçlar elde etmeyi engelleyeceği için güvenilir ve uluslararası kabul görmüş kurumların verilerinden veri seti oluşturulmuştur.

Tablo 1
Değişkenlere Dair Açıklayıcı Bilgiler

Değişken	Açıklama	Hesaplama Yöntemi	Kaynak
Bağımlı Değişkenler			
mali_saydamlik	Mali saydamlık	OBI: 0: az veya sıfır bilgi; 100: ayrıntılı bilgi	Uluslararası Bütçe Ortallığı
uyg_onesi_goz	Bütçe politikalarının ve programlarının belirlenmesi aşamasında yasama organınca gerçekleştirilen gözetimin derecesi	$uyg_onesi_goz = \sum_{i=1}^7 (uyg_onesi_goz_i) / 7$	2017 Açık Bütçe Anketi verilerinden faydalanılarak tarafımızca derlenmiştir.
uyg_aninda_goz	Bütçe politikalarının ve programlarının uygulanmasında gerçekleştirilen gözetimin derecesi	$uyg_aninda_goz = \sum_{i=1}^{11} (uyg_aninda_goz_i) / 4$	2017 Açık Bütçe Anketi verilerinden faydalanılarak tarafımızca derlenmiştir.
uyg_sonrasi_goz	Bütçe uygulama sonuçlarının ve performanslarının yasama organınca gözetiminin derecesi	12. soru	2017 Açık Bütçe Anketi verilerinden faydalanılarak tarafımızca derlenmiştir.
yasama_goz	Yasama organının genel bütçe gözetimi	$yasama_goz = \sum_{i=1}^{12} (yasama_goz_i) / 12$	2017 Açık Bütçe Anketi verilerinden faydalanılarak tarafımızca derlenmiştir.
Bağımsız Değişkenler: Kurumsal ve Siyasal Faktörler			
anglo_sakson	Hukuk sistemi türü	1: Anglosakson hukuk sistemi, 0: Kara Avrupası hukuk sistemi	Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) veri tabanı
ydk_gozetimi	Yüksek denetim kurumunun bütçe gözetim derecesi	$ydk = \sum_{i=1}^6 (ydk_i) / 6$	2017 Açık Bütçe Anketi verilerinden faydalanılarak tarafımızca derlenmiştir.
siyasi_rekabet	Siyasi rekabet	İktidar partisinin yasama organında sahip olduğu sandalye sayısı (Toplam sandalye sayısının %'si)	Dünya Bankasının Siyasal Kurum veri tabanı
kamu_katilimi	Kamu katılımı	$kamu_katilimi = \sum_{i=1}^{18} (kamu_katilimi_i) / 18$	2017 Açık Bütçe Anketi verilerinden faydalanılarak tarafımızca derlenmiştir.
Bağımsız Değişkenler: Sosyo-ekonomik Faktörler			
gdppc	Ekonomik seviye	Kişi başına düşen GSYH (doğal logaritma)	Dünya Bankası
demokrasi	Demokratikleşme seviyesi	Politika 2 indeksi: -10 güçlü otokrasi; +10 güçlü demokrasi	Politika IV proje veri tabanı
butce_denkligi	Bütçe denkliği	Genel yönetim net borçlanma/borç verme (GSYH'nin %'si)	IMF

Tablo 2'de modelde kullanılan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler belirtilmiştir. Açık Bütçe Anketinde toplam 115 ülkenin yer almasından dolayı Anketten elde edilen değişkenlerin gözlem sayısı ülke sayısı ile eşittir. En düşük gözlem sayısı 106 gözlem ile hukuk sistemi türü değişkenine aittir.

Yasama organı tarafından bütçenin en yoğun şekilde gözetlendiği ülkeler Norveç, Fransa, Ukrayna, Güney Kore, Endonezya ve Almanya'dır. Yasama organının bütçe gözetiminin en yüksek ülke olduğu Norveç'te gözetim puanı 91,75'tir. Bütçe gözetiminin en düşük olduğu ülkeler Katar ve Suudi Arabistan'dır. İki ülkenin puanı sıfırdır ve bu iki ülkede yasama organı tarafından bütçe gözetimi gerçekleştirilmemektedir. Bu durum

ülkelerin yönetsel yapısından kaynaklanmaktadır. Mali saydamlığın en yüksek olduğu ülke Yeni Zelanda'dır ve indekse göre puanı 100 üzerinden 89,33'tür. Mali saydamlık indeksi puanı 80 puanın üzerinde olan diğer ülkeler ise sırasıyla Güney Afrika, İsveç, Norveç ve Gürcistan'dır. Dört ülke ise sıfır mali saydamlık puanına sahiptir. Bu ülkeler; Ekvator Ginesi, Lesotho, Katar ve Yemen'dir. Söz konusu ülkelerde bütçelere dair bilgi paylaşımı yapılamamaktadır.

Hukuk sistemi açısından 80 ülke Kıta Avrupası hukuk sistemine; 26 ülke ise Anglo-sakson hukuk sistemine sahiptir. İktidardaki siyasi partinin yasama organında sahip olduğu sandalye sayısı dikkate alındığında ise Çin, Katar, Suudi Arabistan, Somali ve Yemen'de iktidar partisi yasama organının tamamını oluşturmaktadır.

Tablo 2
Tanımlayıcı İstatistikler*

Değişken	Gözlem Sayısı (n)	Ortalama	Medyan	Minimum	Maksimum	Standart Sapma
Bağımlı Değişkenler						
mali_saydamlık	115	41,854	45,266	0	89,330	24,788
uyg_onesi_goz	115	52,662	52,429	0	95,286	21,477
uyg_aninda_goz	115	44,367	41,5	0	100	30,828
uyg_sonrasi_goz	115	33,191	33	0	100	34,208
yasama_goz	115	48,275	47,083	0	91,75	20,330
Bağımsız Değişkenler: Kurumsal ve Siyasal Faktörler						
anglo_sakson	106	0,245	0	0	1	0,432
yd_k_gozetimi	115	63,008	72,167	0	100	23,486
siyasi_rekabet	110	51,010	49,797	6,962	100	22,099
kamu_katilimi	115	12,199	9,278	0	59,333	11,822
Bağımsız Değişkenler: Sosyo-ekonomik Faktörler						
gdppc	112	8,277	8,272	5,655	11,168	1,376
demokrasi	113	4,929	7	-10	10	5,341
butce_denkligi	114	-4,678	-3,7	-23,1	3,1	4,647

* Stata 13 paket programı kullanılarak oluşturulmuştur.

Açık Bütçe Anketi'nden faydalanarak oluşturulan yüksek denetim kurumunun bütçe gözetim derecesinin en yüksek olduğu ülkeler 100 puanla Avusturalya ve Güney Afrika iken; Ekvator Ginesi'nde yüksek denetim kurumunun bütçe gözetim puanı 0'dır. Açık Bütçe Anketinden oluşturulan bir diğer değişken olan bütçe sürecine kamu katılımı değişkeni için toplam 115 gözlemin 21'inde bütçe sürecine kamu katılımı gerçekleştirilememektedir. Bütçe sürecine kamu katılımının en yüksek olduğu ülke ise 59,33 puanla Yeni Zelanda'dır. Kişi başına düşen GSYH açısından veriler değerlendirildiğinde Burundi en düşük; Norveç ise en yüksek gelire sahip ülkedir. Demokratikleşme seviyesi açısından ülkeler değerlendirildiğinde 19 ülkenin en demokratik ülke puanı olan 10 tam puana sahip olduğu; Katar ve Suudi Arabistan'ın ise en az demokratik ülkeler olduğu görülmektedir. Ayrıca 22 ülkenin demokratikleşme puanı 0'ın altında ve 89 ülkenin ise 0'ın üstündedir. 2 ülkenin puanı ise 0'dır. Bütçe denkliği açısından ise 12 ülke pozitif değere (bütçe fazlasına); 102 ülke ise negatif değere (bütçe açığına) sahiptir. Norveç en yüksek bütçe fazlası (%3.1) veren ülkeyken; Güney Sudan en yüksek bütçe açığı (%23.1) veren ülkedir.

Ek 1'de değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisi gösterilmiştir. Yapılan ön analizler değişkenler arasında beklenen teorik ilişkiyi doğrulamaktadır.

Tablo 3

Yasama Organının Bütçe Gözetimini Etkileyen Faktörler

	uyg_öncesi_goz (EKKY) (robust)	uyg_aninda_goz (EKKY)	uyg_sonrasi_goz (Sıralı Logit)	yasama_goz (EKKY) (robust)
yd_k_gozetimi			0.03** (0.01)	0.37*** (0.08)
anglo_sakson	-16.86*** (4.34)	-8.95 (7.19)	0.90** (0.49)	-9.12** (3.55)
siyasi_rekabet	-0.27** (0.10)	-0.12 (0.17)	0.01 (0.01)	-0.18* (0.09)
kamu_katilimi	0.97 (0.17)	0.58** (0.27)	0.01 (0.02)	0.09 (0.17)
gdppc	1.99 (1.57)	5.26** (2.22)	0.16 (0.16)	1.83 (1.42)
demokrasi	0.98* (0.50)	0.65 (0.71)	0.03 (0.05)	0.32 (0.43)
sabit	49.85*** (12.40)	-2.06 (19.13)		19.23* (10.60)
R ²	0.39	0.20	0.10 [§]	0.46
Gözlem Sayısı (n)	98	98	98	98
En Büyük VIF Değeri	1.61	1.61	1.81	1.81
White testi (χ^2)	52.70 (p= 0.0001)	21.71 (p=0.2989)		47.57 (p=0.0061)

EKKY (En küçük kareler yöntemi) tahmin sonuçları. Katsayılar ve standart hatalar (parantez içindekiler). Anlamlılık düzeyleri: ***p<0.01, **p<0.05, *p<0.1, §: Uygulama sonrası bütçe gözetimi için McFadden R² hesaplanmıştır.

Regresyondaki toplam gözlem sayısı 98'dir. Birinci sütunda değişken isimleri yer almaktadır. İkinci sütun bütçenin uygulama öncesi gözetimine, üçüncü sütun uygulama anındaki gözetime, dördüncü sütun uygulama sonrası gözetime ve son sütun da genel yasama gözetimine dair regresyon sonuçlarını ve White (χ^2) değişen varyans testini sunmaktadır. Uygulama öncesi ve genel bütçe gözetimlerine dair regresyonlarda karşılaşılan değişen varyans sorunu dirençli (robust) standart hatalar yöntemiyle ortadan kaldırılmıştır. Uygulama öncesi gözetim için toplam dört değişken; uygulama anındaki gözetim için iki değişken; uygulama sonrası gözetim için iki değişken ve genel yasama gözetimi için dört değişken istatistiksel olarak anlamlıdır.

Kurumsal ve Siyasal Faktörlere İlişkin Sonuçlar

Yüksek denetim kurumunun bütçe gözetimi (*yd_k_gozetimi*) yasama organının bütçe gözetimi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Sonuçlar hem uygulama sonrası gözetim hem de bütçe sürecinin tüm aşamalarını kapsayan genel yasama gözetimi açısından literatürle (Lienert, 2005; Ríos vd., 2016; Stapenhurst & Titsworth, 2001; Wehner, 2007) aynı doğrultudadır. Yüksek denetim kurumu tarafından gerçekleştirilen denetim kamu kurum ve kuruluşlarının güvenilir ve adil işlemler yapmasını sağlamaktadır. Yüksek denetim kurumunun hazırladığı denetim raporlarını kamuoyu ile paylaşması mali saydamlığı artmasını desteklemektedir.

Hukuk sistemi türü (*anglo_sakson*) açısından bütçenin uygulama öncesi, uygulama sonrası ve genel yasama gözetimi için anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır. Anglosakson hukuk sistemi için sadece bütçenin uygulama sonrası gözetimi pozitif işaretlidir. Uygulama sonrası gözetime dair bulgular Ríos vd. (2016) ile aynı doğrultudadır. Kıta Avrupası hukuk sisteminde bütçenin uygulama öncesi gözetimi daha etkinken; Anglo-sakson hukuk sisteminde bütçenin uygulama sonrası gözetimi daha etkindir. Söz konusu bulgu literatürü (Feyzioğlu, 1983) desteklemektedir.

İktidar partisinin yasama organında sahip olduğu sandalye sayısını yansıtan siyasi rekabet (*siyasi_rekabet*) değişkeni bütçenin uygulama öncesi gözetimi ve genel yasama gözetimi açısından anlamlıdır. İktidar partisine üye olanların sayısı arttıkça bütçenin yasama organınca uygulama öncesi ve genel gözetimi azalmaktadır. Elde edilen bulgular bütçenin uygulama anındaki ve sonrasındaki gözetimin parti disiplinine bağlı olmadığını göstermektedir. Bulgular literatürü (Ríos vd., 2016; Wehner, 2005) destekler niteliktedir.

Bütçe sürecine kamu katılımının (*kamu_katilimi*) uygulama anındaki bütçe gözetimi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi vardır. Vatandaşların bütçe sürecine aktif katılımı kamu parasının hangi amaçlar için harcadığını ve kamu politikalarının hangi alanlara yönlendirildiğini görme imkânı tanımaktadır ve bu imkân bütçenin uygulama anındaki gözetimini artırmaktadır.

Sosyo-Ekonomik Faktörlere İlişkin Sonuçlar

Yasama organının bütçe gözetimini belirleyen sosyo-ekonomik unsurlar açısından analizler değerlendirildiğinde kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsılının (*gdppc*) bütçe gözetimi üzerindeki etkisi sadece uygulama anında gözetim için pozitif ve anlamlıdır. Bir ülkenin ekonomik gelişmişliğinin yasama organının bütçe gözetim seviyesini etkilediğini belirten Wehner (2005) ile benzer sonuca ulaşılmıştır.

Sonuçlar demokratikleşme seviyesi açısından değerlendirildiğinde, demokratikleşme seviyesi (*demokrasi*) uygulama öncesi bütçe gözetimi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Elde edilen sonuç Ríos vd. (2016) ile aynı doğrultudadır. Ülkelerin demokratikleşme seviyesinin artması yasama organının uygulama öncesi bütçe gözetimini de artırmaktadır.

Mali Saydamlığı Etkileyen Faktörler

Mali saydamlık ile yasama organının bütçe gözetimi arasında içsellik probleminin olup olmadığını araştırmak amacıyla Hausman (Durbin-Wu-Hausman) testi yapılmıştır. Analiz sonucunda χ^2 'nin olasılık değeri 0.05'ten büyük olduğu için "içsellik problemi yoktur" şeklinde kurulan hipotez kabul edilmiş ($p < 0.05$) ve modelde içsellik problemi olmadığına karar verilmiştir. İçsellik testinden sonra yasama organının bütçe gözetimi ile mali saydamlık arasındaki ilişki iki aşamalı en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmiştir. Analiz sonuçları tablo 4'te gösterilmiştir. Modeldeki toplam gözlem sayısı 109'dur. Birinci sütunda değişken isimleri yer almaktadır. İkinci sütunda ise mali saydamlığa dair analiz sonuçları verilmiştir.

Tablo 4

Mali Saydamlığı Etkileyen Faktörler

	mali_saydamlık (2SLS)
sabit terim	-21.70** (10.32)
yasama_goz	0.71*** (0.20)
kamu_katilimi	0.47*** (0.14)
gdppc	3.02** (1.25)
demokrasi	0.62* (0.36)
butce_denkligi	0.84** (0.40)
Gözlem sayısı (n)	109
R ²	0.61
Hausman içsellik sınama testi F(1,10)	3.78 (p = 0.0546)

İki aşamalı en küçük kareler tahmin sonuçları, Katsayılar ve standart hatalar (parantez içindekiler). Anlamlılık düzeyleri:

*** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$.

Analiz sonuçları yasama organının bütçe gözetimi ile mali saydamlık arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişkinin olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla bulgular teoriyi ve literatürü (Ríos vd., 2016; Santiso, 2005) desteklemektedir. Ayrıca elde edilen sonuçlar yasama organının bütçeyi etkin gözetlemesinin mali saydamlığı desteklediği ve hesap verebilirliği artırdığı yönünde çalışmalar yürüten uluslararası kuruluşların (GIFT, 2017; IMF, 2007; OECD, 2002, 2015) görüşlerini de doğrulamaktadır.

Kurumsal ve Siyasal Faktörlere İlişkin Sonuçlar

Kamu katılımı (*kamu_katilimi*) değişkeni ile mali saydamlık arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Bütçe sürecine kamu katılımının yoğun olduğu ülkelerde mali saydamlık daha yüksektir. Kamu katılımının artması mali saydamlığı da artırmaktadır. Etkin bir kamu katılımının olmaması bilgi alış verişini ve mali saydamlığı azaltmaktadır. Elde edilen bulgular Ríos vd.'nin (2017) bulgularını desteklemektedir. Ayrıca bu sonuç IBP'nin (International Budget Partnership [IBP], 2016) görüşlerini de desteklemektedir. Vatandaşların bütçe sürecine dahil olması sürecinin doğru işlediği ve iyi yönetildiği yönünde bir algı oluşturacak ve vatandaşların hükümete olan güvenlerini arttıracaktır.

Sosyo-Ekonomik Faktörlere İlişkin Sonuçlar

Analizler sosyo-ekonomik sonuçlar açısından değerlendirildiğinde ekonomik seviye (*gdppc*) mali saydamlığı pozitif yönde etkilemektedir. Kişi başına düşen GSYH arttıkça mali saydamlık da artmaktadır. Hameed (2005), Alt & Lassen (2006), Ríos vd. (2016) ve Harrison & Sayogo (2014) da ekonomik seviyenin mali saydamlık üzerinde pozitif bir etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Ekonomik açıdan gelişmiş ülkeler az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha fazla teknik kapasiteye, kaynağa ve ayrıntılı bir mevzuata sahip oldukları için mali bilgilere erişim daha kolaydır.

Demokratikleşme seviyesi (*demokrasi*) de mali saydamlığı pozitif yönde etkilemektedir. Daha demokratik ülkelerin mali saydamlık konusunda daha duyarlı oldukları görülmektedir. Elde edilen sonuçlar Harrison & Sayogo (2014) ve Rosendorff & Vreeland'ın (2006) bulguları ile benzerdir. Demokratik ülkelerde seçimlerin daha adil ve özgür bir ortamda gerçekleştirilmesi vatandaşların hesap verebilirlik ihtiyacını artırmakta ve vatandaşlar bilgiye daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ihtiyaç demokratik ülkelere mali saydamlığın artırılmasını sağlamaktadır.

Mali performansın temel göstergelerinden birisi olan bütçe denkliliği (*butce_denkligi*) değişkeninin ise mali saydamlık üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi vardır. Bütçe denkliliği değişkeni açısından elde edilen sonuçlar literatürü (Alt & Lassen, 2006; Benito & Bastida, 2009; Stein vd., 1998) teyit etmektedir. Bütçeye dair daha fazla bilginin açıklanması için politikacılar bütçe açıklarını bir fırsat olarak görmektedirler. Ayrıca, Reviglio'nun (2001) da ifade ettiği üzere bütçe açıklarının doğru şekilde raporlanması hükümetin ekonomideki rolünü göstermektedir ve bu durum siyasi ve sosyal tartışmalarda saydamlık için büyük fayda sağlayacaktır.

Sonuç

Yasama organının bütçe gözetim işlevi ile mali saydamlık ilişkisi üzerine kurulan çalışmanın amacı vatandaşlar adına bütçe hakkını elinde bulunduran yasama organının hükümetin temel politika dokümanı olan bütçeyi etkin gözetlemesi durumunda mali saydamlığın artıp artmadığını tespit etmektir. Bu tespit, yasama organının vatandaşları ne kadar temsil ettiğini ve bütçe hakkını etkin kullanıp kullanmadığını görmek adına oldukça önemlidir.

Bütçenin hükümetin politika aracı olması, gelecek hedeflerini yansıtması, vatandaşlara sunacağı hizmetlerin resmi olması, vatandaşlardan ne kadar vergi toplanacağını göstermesi dışarıdan bir kurum tarafından denetlenmesini ve gözetlenmesini gerekli kılar. Bu görevi çoğunlukla yasama organı yerine getirir. Yasama organı hükümetin kamu gelir ve giderlerini ne kadar etkin, etkili ve verimli şekilde kullandığını gözetlemektedir. Yasama organı bütçe sürecine gözetim araçlarını kullanarak dâhil olmaktadır. Vatandaşlar gözetim araçlarını kullanarak milletvekillerine devrettikleri yetkinin uygun şekilde kullanılıp kullanılmadığının hesabını sormaktadırlar. Gözetim araçları yasama organının gözetim etkinliğini artırarak yolsuzlukların önüne geçilmesine katkı sağlamaktadırlar. Ayrıca mali saydamlığın ve hesap verebilirliğin sağlanması hükümet politikalarının meşruiyetini güçlendirmektedir.

Çalışmada yasama organının bütçe gözetimi ile mali saydamlık arasındaki ilişki 115 ülke örnekleminde İki Aşamalı En Küçük Kareler (2SLS) yöntemi ile tahmin edilmiştir. Çalışmanın birinci aşamasında yasama organının bütçe gözetimini etkileyen faktörler; ikinci aşamasında ise mali saydamlığı etkileyen faktörler analiz edilmiştir. Yapılan ekonometrik analiz sonucunda yasama organının bütçe gözetimi ile mali saydamlık arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiş olup p istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yasama organının bütçeyi etkin gözetlemesi mali saydamlığı pozitif yönde etkilemektedir. Mali saydamlık ile yasama organının bütçe gözetimi arasında bulunan pozitif yönlü ilişki literatürü destekler niteliktedir.

Yasama organının bütçe gözetimi uygulama anında, uygulama öncesinde, uygulama sonrasında ve genel yasama gözetimi şeklinde dört aşamada değerlendirilmiştir. Yasama organının uygulama öncesi bütçe gözetimi üzerinde ülkelerin benimsediği hukuk sistemi türünün (Anglo-sakson hukuk sisteminin) ve siyasi rekabetin negatif; ülkelerin demokratikleşme seviyesinin ise pozitif etkisinin olduğu görülmüştür. Uygulama anındaki bütçe gözetimi üzerinde bütçe sürecine kamu katılımının ve kişi başına düşen GSYH'nin pozitif etkisinin olduğu; uygulama sonrası bütçe gözetimi üzerinde ise yüksek denetim kurumunun bütçe gözetiminin ve ülkelerin benimsediği hukuk sisteminin (Anglo-sakson hukuk sisteminin) pozitif etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Genel yasama gözetimi üzerinde ise yüksek denetim kurumunun bütçe gözetiminin, siyasi rekabetin ve kişi başına düşen GSYH'nin pozitif etkisinin olduğu görülmüştür. Mali saydamlık üzerinde bütçe sürecine kamu katılımının, demokratikleşme düzeyinin, bütçe açıklarının ve kişi başına düşen GSYH düzeyinin pozitif etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar literatürü destekler niteliktedir. Dolayısıyla kurumsal, sosyo-ekonomik ve siyasal açıdan gelişmiş ülkelerde mali saydamlık ve yasama organının bütçe gözetimi daha etkin olup bu iki unsur birbirleri ile etkileşim halindedirler.

Gelecekte yapılması planlanan çalışmalar açısından, yasama organının bütçe gözetimi ile mali saydamlık arasındaki ilişkinin uzun vadeli seyrini incelemek literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır. IBP'nin düzenli aralıklarla ve artan ölçekte ilgili verileri yayınlaması önerilen araştırmamanın panel veri setini sağlayacaktır. Ayrıca mali saydamlığın sağlanması adına uluslararası çalışmalar yürüten diğer kuruluşların verileri de önemli bir veri seti oluşturacaktır.

Finansal Destek: Bu çalışma Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 4775-D1-16 nolu proje ile desteklenen doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

Kaynakça/References

- Alesina, A., & Perotti, R. (1996). Fiscal discipline and the budget process. *The American Economic Review*, 86(2), 401–407.
- Alt, J. E., & Lassen, D. D. (2006). Fiscal transparency, political parties, and debt in OECD countries. *European Economic Review*, 50, 1403–1439.
- Alt, J. E., Lassen, D. D., & Rose, S. (2005). The causes of fiscal transparency: Evidence from the U.S. states. İçinde *Sixth Jacques Polak Annual Research Conference*. Washington, DC: International Monetary Fund.
- Atiyas, İ., & Sayın, Ş. (2000). Devletin mali ve performans saydamlığı. İçinde İ. Atiyas & Ş. Sayın (Ed.), *Kamu maliyesinde saydamlık* (ss. 27–44). İstanbul: Acar Matbaacılık.
- Bastida, F., & Benito, B. (2007). Central government budget practices and transparency: An international comparison. *Public Administration*, 85(3), 667–716.
- Benito, B., & Bastida, F. (2009). Budget transparency, fiscal performance, and political turnout: An international approach. *Public Administration Review*, 69(3), 403–417.
- Bilginoğlu, M. A., & Maraş, G. (2011). Avrupa Birliği ve Türkiye'de mali saydamlığın panel veri yöntemi ile analizi. *Ege Akademik Bakış*, 11(1), 59–73.
- Brender, A., & Drazen, A. (2005). Political budget cycles in new versus established democracies. *Journal of Monetary Economics*, 52, 1271–1295.
- Cansız, H. (2000). Kamu mali yönetiminde saydamlık. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 267–281.
- Cimpoeru, V. M. (2015). The Influence of citizens' engagement in the budget process on the national budget transparency. *International Journal of Humanities and Social Science*, 5(8(1)), 122–132.
- Feyzioğlu, B. N. (1983). Modern anayasalarda bütçe hakkı. İçinde *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.
- Global Initiative on Fiscal Transparency [GIFT]. (2017). High-level principles on fiscal transparency, participation, and accountability. Erişim tarihi: 23 Aralık 2017, http://www.fiscaltransparency.net/ft_principles/
- Grigorescu, A. (2003). International organizations and government transparency: Linking the international and domestic realms. *International Studies Quarterly*, 47, 643–667.
- Gujarati, D. N. (2009). *Temel ekonometri*. (Ü. Şenesen & G. Günlük Şenesen, Çev.) (6. Basım). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Hameed, F. (2005). *Fiscal transparency and economic outcomes* (No. WP/05/225). Washington, DC.
- Harrison, T. M., & Sayogo, D. S. (2014). Transparency, participation, and accountability practices in open government: A comparative study. *Government Information Quarterly*, 31(4), 513–525.
- International Budget Partnership [IBP]. (2016). *Guide to the open budget questionnaire: An explanation of the questions and the response options*. Washington, DC. Erişim adresi: <https://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/open-budget-survey-2017-guide-and-questionnaire-english.pdf>
- International Monetary Fund [IMF]. (2007). *Code of good practices on fiscal transparency*. Erişim adresi: <https://www.imf.org/external/np/pp/2007/eng/051507c.pdf>
- International Monetary Fund [IMF]. (2017). Fiscal transparency code. Erişim tarihi: 23 Aralık 2017, <http://www.imf.org/external/np/fad/trans/>
- Kopits, G., & Craig, J. (1998). *Transparency in government operations*.
- Krafchik, W., & Wehner, J. (2004). Legislatures and budget oversight: Best practices. İçinde *the Kazakhstan Revenue Watch Open Forum*. Almaty, Kazakhstan.
- Lienert, I. (2005). Who controls the budget: The legislature or the executive? *IMF Working Paper*, 05(115).
- Lienert, I., & Jung, M.-K. (2004). The legal framework for budget systems an international comparison. *OECD Journal on Budgeting*, 4(3).
- Marcel, M., & Tokman, M. (2002). Building a consensus for fiscal reform: The Chilean case. *OECD Journal on Budgeting*, 2(3), 35–56.

- Marchessault, L. (2015). *Public participation and the budget cycle: Lessons from country examples*. Washington, DC.
- Mert, M. (2016). *SPSS, STATA yatay kesit veri analizi bilgisayar uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2002). *OECD best practices for budget transparency*. Paris. Erişim adresi: [http://www.oecd.org/governance/budgeting/Best Practices Budget Transparency - complete with cover page.pdf](http://www.oecd.org/governance/budgeting/Best_Practices_Budget_Transparency_-_complete_with_cover_page.pdf)
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2015). *Recommendation of the council on budgetary governance*. Erişim adresi: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/Recommendation-of-the-Council-on-Budgetary-Governance.pdf>
- Pelizzo, R., & Stapenhurst, R. (2004). *Tools for legislative oversight: An empirical investigation* (No. Policy Research Working Paper, No:3388). Washington, DC.
- Reviglio, F. (2001). Budgetary transparency for public expenditure control. (No. Working Paper 01/8). Washington, DC.
- Ríos, A.-M., Bastida, F., & Benito, B. (2016). Budget transparency and legislative budgetary oversight: An international approach. *American Review of Public Administration*, 46(5), 546–568.
- Ríos, A.-M., Benito, B., & Bastida, F. (2017). Factors explaining public participation in the central government budget process. *Australian Journal of Public Administration*, 76(1), 48–64.
- Rosendorff, B. P., & Vreeland, J. R. (2006). Democracy and data dissemination: The effect of political regime on transparency. *New York University & Yale University*.
- Santiso, C. (2005). Budget institutions and fiscal responsibility: Parliaments and the political economy of the budget process in Latin America.
- Santiso, C. (2006). Improving fiscal governance and curbing corruption: How relevant are autonomous audit agencies? *International Public Management Review*, 7(2), 97–108.
- Sayogo, D. S., & Harrison, T. M. (2012). Effects of the internet and sociocultural factors on budget transparency and accountability. İçinde *Proceedings of the 13th Annual International Conference on Digital Government Research* (ss. 11–20). New York.
- Sayogo, D. S., & Harrison, T. M. (2013). Exploring the socio-political determinants of open budget: A cross-national perspective. İçinde J. R. Gil-Garcia (Ed.), *E-government success factors and measures: Theories, concepts, and methodologies* (ss. 142–170). Hershey, United States: IGI Global.
- Stapenhurst, R., & Titsworth, J. (2001). *Features and functions of supreme audit institutions* (No. PREM Notes; No. 59). Washington, DC.
- Stein, E., Talvi, E., & Grisanti, A. (1998). *Institutional arrangements and fiscal performance: The Latin American experience* (No. Working Paper 367). Washington, DC.
- Tanaka, S. (2007). Engaging the public in national budgeting: A non-governmental perspective. *OECD Journal on Budgeting*, 7(2), 139–177.
- Tarı, R. (2012). *Ekonometri* (8. Baskı). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Traunmuller, R. (2001). Relevance of portals in e-government. İçinde *14th Bled Electronic Commerce Conference* (ss. 35–45). Slovenia.
- von Hagen, J., & Harden, I. J. (1995). Budget processes and commitment to fiscal discipline. *European Economic Review*, 39(3–4), 771–779.
- Wehner, J. (2005). Legislative arrangements for financial scrutiny: Explaining cross-national variation. İçinde R. Pelizzo, R. Stapenhurst, & D. Olson (Ed.), *The role of parliaments in the budget process*.
- Wehner, J. (2007). *Effective financial scrutiny: The role of parliament in public finance*. World Bank Parliamentary Staff Training Program.
- Wehner, J., & de Renzio, P. (2013). Citizens, legislators, and executive disclosure: The political determinants of fiscal transparency. *World Development*, 41(1), 96–108.
- Whaley, J. (2000). *Strengthening legislative capacity in legislative-executive relations* (No. Legislative Research Series, Paper#6). Washington, DC.
- Yamamoto, H. (2007). *Tools for parliamentary oversight: A comparative study of 88 national parliaments*. Geneva, Switzerland: Inter-Parliamentary Union.
- Zhang, Y., & Yang, K. (2009). Citizen participation in the budget process: The effect of city managers. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, 21(2), 289–317.

Ek 1. Değişkenler Arasındaki Korelasyon İlişkisi

	mali_saydamlık	uyg_onesi_goz	uyg_aninda_goz	uyg_sonrasi_goz	yasama_goz	anglo_sakson	yd_k_gozetimi	siyasi_rekabet	kamu_katilimi	gdppc	demokrasi	bütçe_denkligi
mali_saydamlık	1.0000											
uyg_onesi_goz	0.5641***	1.0000										
uyg_aninda_goz	0.5003***	0.3888***	1.0000									
uyg_sonrasi_goz	0.3869***	0.3187***	0.3371***	1.0000								
yasama_goz	0.6548***	0.8575***	0.7923***	0.5070***	1.0000							
anglo_sakson	-0.0594	-0.2707***	-0.0545	0.1423	-0.1737*	1.0000						
yd_k_gozetimi	0.6296***	0.4948***	0.5110***	0.3832***	0.6169***	-0.0553	1.0000					
siyasi_rekabet	-0.3999***	-0.4664***	-0.1428	-0.1856*	-0.3824***	0.0052	-0.3442***	1.0000				
kamu_katilimi	0.5288***	0.1770*	0.3316***	0.2584***	0.3129***	0.2809***	0.3955***	-0.1694*	1.0000			
gdppc	0.5046***	0.2707***	0.3192***	0.2831***	0.3675***	-0.1251	0.4040***	-0.0286	0.2222**	1.0000		
demokrasi	0.5182***	0.4149***	0.2461***	0.2920***	0.4203***	0.0813	0.5195***	-0.5659***	0.2861***	0.2369**	1.0000	
bütçe_denkligi	0.4862***	0.3274***	0.1707*	0.3327***	0.3366***	-0.1024	0.3014***	-0.2313**	0.2495***	0.2121**	0.2250**	1.0000

Anamlılık düzeyleri: ***p = %1, **p = %5, *p = %10.

